

УДК 001(477)Огієнко: [811.161.2'282+811.161.2'374
DOI: 10.32626/2309-7086.2021-18-2.21-30

Борис Коваленко

ORCID 0000-0002-3764-856X

доктор філологічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Наталія Коваленко

ORCID 0000-0002-7810-1982

доктор філологічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

«СЛОВНИК МІСЦЕВИХ СЛІВ, У ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ НЕ ВЖИВАНИХ» ІВАНА ОГІЄНКА ЯК ДЖЕРЕЛО ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті за матеріалами «Словника місцевих слів, у літературній мові не вживаних» проаналізовано в лексико-стилістичному аспекті лексику, визначену І. Огієнком як ненормовану. Аналіз цих слів дав змогу поділити їх на декілька груп, зокрема це: 1) діалектна лексика, яка відрізняється від літературної своїми фонетико-морфологічними варіантами; 2) лексичні діалектизми, що зафіксовані в лексикографічних працях; 3) слова, які стали нормою літературної мови.

Ключові слова: І. Огієнко, лексикографія, словник, діалектизм, говіркові риси, мовна норма.

Українська лексикографія має свою давню традицію, що нерозривно пов'язана з історією літературної мови, суспільно-історичними й культурними умовами життя народу.

Із появою перших художніх творів, написаних новою мовою, що стала базуватися на живій народній основі, з'явилася, за переконливим свідченням В.В. Німчука, і нова українська лексикографія. Першою словниковою працею з новою літературною українською мовою в реєстрі був доданий до «Енеїди» І.П. Котляревського (1798 р.) українсько-російський словник «Собрание Малороссійскихъ словъ, содержащихся въ Энеидѣ, и сверхъ того еще весьма многихъ иныхъ, издревле вошедшихъ въ Малороссійское нарѣчіе съ другихъ языковъ, или и коренныхъ Россійскихъ, но не употребительныхъ» (972 реєстрових слова). «Краткій малороссійскій словарь» (1131 слово) додав до своєї «Граматики малороссійскаго нарѣчія» (1818 р.) О.П. Павловський. Невеликі словнички додали М.А. Цертелев («Словарь малороссійскаго языка» – 218 слів) до збірки «Опыт собранія старинныхъ малороссійскихъ пѣсней» (1819 р.) та І.Г. Кулжинський («Изъясненіе малороссійскихъ словъ...» – 62 слова) до праці «Малороссійская деревня» (1827 р.). Окремо в збірнику «Труды Общества любителей россійской словесности» (1823 р.) І. Войцехович надрукував «Собрание словъ Малороссійскаго нарѣчія» (1173 слова). «Словарь» (453 реєстрових слова) додав М.О. Максимович до першого видання україн-

ських народних пісень «Малоросійскія пѣсни» (1827 р.) [див. 4, с.5-6]. У 30-40-х роках XIX ст. продовжувалася робота над укладанням таких праць, хоча деякі з них так і не були надруковані, серед них – словники Л. І. Боровиковського, А.Л. Метлинського, П.П. Білецького-Носенка та ін.

У середині XIX ст. з'являються такі тлумачні словники, як «Словарь малорусскаго нарѣчія» О.С. Афанасьєва-Чужбинського, «Опытъ южно-русскаго словаря» К. Шейковського, «Словарь малоросійскихъ ідіомовъ» М.В. Закревського, «Словниця української (або югово-руської) мови» Ф.М. Піскунова та ін.

Кінець XIX ст. – поч. XX ст. позначилися появою словників і перекладного, і тлумачного типу, серед них: «Нѣмецко-русский словарь» О. Партицького, «Опытъ русско-украинскаго словаря» М. Левченка, «Малорусско-німецкий словарь» Є. Желехівського та С. Недільського, «Русько-мадярський словарь» Ласлова Чопея, «Словарь російсько-український» М. Уманця та А. Стілки, «Русско-малоросійській словарь» Є. Тимченка, «Словарь української мови» за ред. Б. Грінченка, «Словник української мови» Д. Яворницького, з'явилися також словники В. Дубровського, Л. Савченка, О. Ізюмова та ін.

Великого значення лексикографічній праці надавав Іван Огієнко – український учений-філолог, педагог і церковно-громадський діяч, дослідник української мови і давнього українського письменства. Зазначимо, що коло наукових зацікавлень ученого дуже широке: «Нариси з історії української мови», «Український правопис і основи літературної мови», «Наука про рідномовні обов'язки», «Українська граматична термінологія», «Українська культура», – ось лише побіжний перелік його мовознавчих праць. Свого часу він писав: «Мова – це наша національна ознака, в мові наша культура, ступінь нашої свідомости ... Мова – душа кожної національності, її святощі, її національний скарб ... І поки живе мова – житиме й народ, яко національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорушиться поміж дужчим народом...» [6, с.239-240]. Цінним для нас є підхід І. Огієнка до аналізу мовних явищ: «З особливим натиском, – зауважує він, – підкреслюю, що ніде я не виступаю законодавцем моди, – скрізь я тільки об'єктивний історик того, що було і що єсть в житті нашої мови. Ніде я не осуджую ніякої форми, – бо всі вони витвір живого життя, – я лише констатую самий факт, яким він єсть» [7, с.9].

«Український стилістичний словник», «Словник місцевих слів, у літературній мові не вживаних», «Граматики-стилістичний словник Шевченкової мови», – його унікальні праці в україністиці, у яких міститься багатий матеріал із відповідними коментарями: «Для практичного вивчення літературної української мови, крім коротких граматичних відомостей, ми майже нічого не маємо, тому давно вже я бажав заповнити цю помітну прогалину і скласти для вжитку нашого широкого громадянства підручного Українського Стилістичного словника» [7, с.3].

У своїй розвідці ми спробуємо за матеріалами «Словника місцевих слів, у літературній мові не вживаних» проаналізувати в лексико-стилістичному аспекті лексику, визначену І. Огієнком як ненормовану.

І. Огієнко вносив до своєї праці «найперше місцеві слова й форми, в літературній мові не вживані або рідко вживані, цебто такі, що їх не розумів східноукраїнський читацький загаль», також до праці увійшли слова, «що повстали із чужого впливу, головню російського та польського; <...> архаїзми правильніше – завмерлі слова, так само вже незрозумілі більшості нашого народу» [5, с.5]. Усі ці слова подано в «Словнику...» в дужках (), учений вважав їх не літературними і не радив уживати. Аналіз цих слів дає змогу поділити їх на декілька груп.

До першої групи ми віднесемо діалектні слова, що різняться фонетичними та морфологічними особливостями, зокрема це:

Уживання [ф] замість [хв], [х], [л]. Як відомо, фонема /ф/ в українській літературній мові і в багатьох говорах представлена досить слабко: вона трапляється в словах іншомовного походження, а також у деяких українських звуконаслідувальних словах. У більшості говірок української мови ця фонема заступається звичайно через [х], [хв] та ін. (напр.: *кохта*, *тухлі*, *хрукти*, *бухвет*, *хвартух*), проте в більшості південно-західних діалектів вона представлена значно ширше, і не лише в словах іншомовного походження відповідно до іншомовного [f] (пор.: *фокус*, *фабрика*, *файний*, *фарби* та ін.), а й нерідко заступає собою питому звукосполуку [хв] або іноді фонему /х/ (напр.: *фатати*, *фалити*, *фіст*, *фіртка*) [1, с.64-65], що відбито у «Словнику...» Івана Огієнка, наприклад: гаптувати (*гаптувати*) (Сл.Ог., с.23), хвалити (*фалити*) (Сл.Ог., с.113), хвиля (*филя*) (Сл.Ог., с.113), хвіст (*фіст*) (Сл.Ог., с.113), хустка (*футка*) (Сл.Ог., с.114), хутро (*футро*) (Сл.Ог., с.114) та ін. Явище вживання [ф] замість [хв], [х], [л] фіксуємо у фольклорі й рукописних текстах художніх творів кінця XIX – поч. XX ст.: «Вовк дивиться, що не жарти: як ся потягнув, вірвав *фіст* та ту в ноги! Насилу втік» (Казки, с.288), «Ось ту приходит дві панні і приносят стіл, обрус, *фляшку* горілки і вишняку» (Казки, с.144), «Він приїхав, віддав той лист і повертає додому. Десь тут захватив его нічліг на *футорі*. Він приходит до хати і просится там на ніч» (Казки, с.19), «Надь вечирь прійшла мати съ поля і не *нафальтця*; сама трудяща була, дбайлива, то й любыла, хто робыть добре» (Люборацькі).

До говіркових рис, зафіксованих у «Словнику...», можемо віднести перехід серединного [л] після голосних в [й] (графічно *в*): горілка (*горівка*) (Сл.Ог., с.24); русалка (*русавка*) (Сл.Ог., с.91). Поширення [й] на місці [л] знаходимо у фольклорних текстах та ілюстративній частині лексикографічних праць кінця XIX – поч. XX ст., наприклад: «... і він вже по той час більши не ходив за *горівкою* до арендара» (Казки, с.51), «– Ой зажурив ся статечний старостонько – з чого ми будем вінки вити, за що будем мід-*горівку* пити. н. п. Под. (СУС, с.713).

І. Огієнко форми слів *хтіти*, *хтять*, *хтів*, *хтіла* (Сл.Ог., с.114) відносять до рідковживаних. Аналіз художніх творів, зокрема й рукописної спадщини письменників-подолян, фольклорних записів переконливо доводить, що випадання звука в середині слова у формах дієслова *хотіти* є досить помітним явищем у говірковому мовленні, наприклад: «Али їму *захтілося* їсти, і вкусив того хліба, що вона ему дала, – і хочися дрімати; вкусив сира – і зараз ся звирнув і заснув» (Казки, с.400), «Хто її знавь, чого вона *хтіла*, що намірлясь світло загасити!» (Відьми...), «Яким озирнувь і не *хтів* вірити

власним очам (Ялінка), «Завтра, іно розвидниться, встане Харитя, нагодує маму (коли б ще *схтіли* йісти, а то відколи слабі – іно воду пють), візьме серп і піде на поле (Харитя), «Вона *хтіла* крикнуть на нього – і не могла. *Хтіла* закрити груди руками – й не мала сили їх зняти» (Тіні...).

У більшості говірок південно-західного наріччя, зокрема й подільських, трпапляються [л], [н] після губних. Я. Головацький у праці «Розправа о язичі южноруськім і его нарічіях», виокремлюючи подільський говір у межах волинсько-подільського наріччя, зауважував, що ним «народ в сих обох областях бесідує» [2, с.1]. Дослідник підкреслював, що це наріччя дуже давнє, його ознаки зафіксовано в грамотах, договорах, судових актах. Учений спробував навіть охарактеризувати деякі риси цього говору, серед яких виокремлював «вставочне л і н» [2, с.2]. Ці вставні після губних активно живали і досі живають у говірках, наприклад: «И *росняв-ся* грубий жьдъ Вына не пускае А козакъ соби пишовъ И гадкы не мае» (Розп'ятий жид); «Утопыла-сь мене донько Въ холодную воду: Погубыла *здоровлячко* и мылую вроду!...» (Упир), «...знайшовъ псаломъ знакомий, що на *памнять* уже затвердивъ...» (Люборацькі), «І могорич ёму в пельку не лізе, що пили за її *здоровля*» (Недоколисана), «Скільки воно уйняло в вас *здоровля*, счастья, скільки заgrabало в тяжкій праці добутих, кровавих грошей?» (Андрій...), «Віншуємо вас сею колядою, віншуй вас Боже щастям *здоровлям*». н. п. Под. (СУіС, с.702), «набрала вона бочку *мняса* і бочку води»; «було взяти, наварити бараболі, *помняти*, помастити муюкою» (Курило 1928, с.55). Вставний [л] після губних [б], [п], [в] на місці [й] зберігається не лише в лексиці подільських говірок, але й у складі фразеологізмів: «ўчѣ^нпити^с’а йак *pe^нл’ах* до шта^н’іў» ‘докучати’, «причѣ^нпитис’ йак *p’inл’ак*» (ФСПСГ, с.291); «п’ід’ірвати *здо^нроўл’а*, «загубити *здо^нроўл’а*» ‘захворіти’ (ФСПСГ, с.135); «серце обли^нвайце^а *к’роўл’у*» ‘дуже хвилюватися, перейматися чимось’ (ФСПСГ, с.321); «до *здоровля* повертатися» ‘одужувати’ (ФСІС, с.128). Фіксуємо вставні приголосні [л], [н] після губних і в «Словнику...» І. Огієнка: здоров’я (*здоровля р*) (Сл.Ог., с.56); м’ясо (*мнясо р*) (Сл.Ог., с.56); м’ята (*мнята р*) (Сл.Ог., с.56); м’який (*мнякий*) (Сл.Ог., с.56). Учений маркує їх як рідковживані.

В окремих словах деяких південно-західних говірок замість [i] (<ѣ) можуть виступати й інші звуки. Так, [i] внаслідок асиміляції до [y] в наступному складі може переходити в [y], що спостерігається, наприклад, у слові *цілувати*: (*цюлувати, цюлювати*) (Сл.Ог., с.115). Це явище характерне для ряду південно-західних говірок, зокрема карпатських, східнокарпатських, покутсько-буковинських, а також подільсько-волинських: «Той тупнув і свиснув. – «Ну, *поцюлоу*й ксьондза в руку». Али як він его *цюлує* і бере ариштант скидає штани і стає цапки, а другий той новітнього бере і виде до него і каже: «Цюлуй»; а ему очи зав’язані. І той *цюлує*» (Казки, с.239), «Тай тогди вже до попа Грихы сповидаты. Ото пинь ему дае Хреста *цюлуваты*. *Поцюлувавъ* цыганчукъ Пипь его пытае А той ему вси грихы И оповидае» (Циган...), «Горяче, шыре сонце так и вабыть тебе, так, здається, й прымовляе, сяючы: «а ходы, чоловіче, най я *обцюлоу* тебе, з своїми горячимы *поцюлонкамы* увилью сылу в твое мизерне тило!» (Дядько та тітка), «Поки була молодиця, *цюлували* мене в лица». н. п. Под. <...> (СУіС, с.400), «...пирихристїлася, *пцюлувала* і заплатїла гроші» (Курило, с.46).

Говіркове мовлення, зокрема подільське, характеризується твердістю приголосного [p]: «Мої мьлі соколочки! Стан'те мэні до помочки: Стан'те ўсі ў рад!» (Быт подолян), «Ой ты дубе *кучеравий* Лысть на тоби *расный*», «Хощ я тоби недамь лыха Дадуть тобі люде Буде *трасты* симь лить *траста* А *смерты* не буде» (Пісні), «Заким выгулькнув із *мора*, так того піску як не було: геть вода змила!» (Казки, с.164); «Такий то був Соломон... А як родився на світ, то ёму іще і *трох* літ не було, а він уже важив жіночий розум» (Казки, с.169); «И высоко на повитре Верхы підіймають И хрестамы золотымы Як *зорамы* сяють»; «Поки выгулькнувь изь *мора* Змыло все водою И явився винь до Бога Зь голою рукою» (Лірникові думи), «...а вдову свою покинув безь шматка хліба – сь *трама* дочками» (Відми...), «Приїхавь сельський пань, дали знати и чоловікові цієи втопленої, тай на другий день, чуть-на-зору, взяли паню вь домовину и повезли до дому» (Проти сили...), «Тоди молодьци вь ростечь, и на ихь мисце прыйшли чоловіки паниматокь *ратувати*» (Люборацькі), «В тій чоловік *икрабається* в голову, наче хоче *вышкраты* з ній ту подать, що так мицно засила ёму в голову» (Андрій), «– *Завіруха*... та, може, ущухне... Повинен би Василько незабаром надійхати» (Ялинка). У «Словнику...» І. Огієнка лексеми з твердим приголосним [p'] у позиції перед я, ю, є віднесені до таких, які не слід уживати й відповідно подані у дужках: вирятувати (*виратувати*) (Сл.Ог., с.17), базарювати (*базарувати*) (Сл.Ог., с.8), байстрик (*байструк*) (Сл.Ог., с.9), мряка (*мрака*) (Сл.Ог., с.55).

Визначальною рисою подільських говірок мовознавці називають відсутність подовжених приголосних в іменниках середнього роду II відміни. Як зауважував С. Бевзенко, «немає подовження приголосних в іменниках середнього, роду типу *зілля* в майже усіх південно-західних говорах, крім окремих південноволинських говірок» [1, с.209-210]: «Коло млина коло броду Пило два голуби воду Напилися й полинули За *коханя* спомянули», «Ой чи вдаришь чи не вдаришь Тільки мене *житя* сбавишь Ой чи влучишь чи не влучишь Тільки мене зь нимь розлучишь», «Біжи коню долиною Темнимь лісомь дібровою А стань коню на воротяхь На зелене *папоротя*...», «– Ой не знаю милі *брата* чимь же вась вітати Породила жінка сина буду вь куми брати», «Ой плини жь ти мила тихою водою Не мавь же я *коханя* сь тобою...» (Копа пісень), «І ззібрав листків тютюну, натер табаки і каже: «Нюхайте, люди! то дуже добре *зілля*!»» (Казки, с.5), «Поїхали вони. Той пішов в ліс, припік з другого пучка *волося*, – от явився перед ним кінь буланій, як золото» (Казки, с.351), «Лысый я, *волося* спало Решта билая якь снигь Недалеко моя яма» (Полюби мене); «А вінь все перебиравь и вибравь таке лихो, шо й *каміня* вгризе» (Проти сили...), «А я, то поки *житя* мого, слухатиму тебе, як Божого гласу» (Недоколисана), «Сь того часу, як удруге розбывь чоло, Антосє, мовлявь, не сидавь уже на колесо. Було вийде подывыгысь и ажь тремгыть, ажь ёму *волося* ижытця» (Люборацькі), «Ще доси *волося* до горы встає, та мороз по шкури подырає» (Андрій). Лексеми, у яких відсутнє подовження приголосних в іменниках середнього роду II відміни І. Огієнко відносить до діалектних: волося (*волося*) (Сл.Ог., с.21).

У своїй лексикографічній праці І. Огієнко, окрім літературної форми інфінітива на *-ти* (допекти, зберегти, змогти, набігти, приректи та ін.), подає в дужках форми інфінітива на *-чи*: (*допечи*) (Сл.Ог., с.30), (*зберегчи*)

(Сл.Ог., с.38), (зможчи) (Сл.Ог., с.40), (набічи) (Сл.Ог., с.56), (приречи) (Сл.Ог., с.83), тобто такі, які не слід уживати. До діалектних, зокрема подільських, такі форми відносив О. Соболевський: *печи* [8, с.47-48]. Зазначимо, що в південно-західних діалектах уживаються двоякі форми інфінітива – на *-ти* і на *-чи*. Останні форми маємо у фольклорних записах із Поділля: «Казала *запряг[ч]и* 4 коні в віз, і їде до коваля» (Казки, с.81); «Але подумав собі: «Чого я буду за нею *бігчи* на тамту сторону, коли я із сеї сторони в неї скураю»» (Казки, с.266); «Допіро, цар казав дати сто людей на ніч і щоби конечни *достерегчи*, хто то такий обриває тоті яблука» (Казки, с.490); «Він: «То хто товче?»». Жінка повідає: «То кума. Прийшли пізно з паньщини, та й вот прийшли *затовчи* проса трошки...» (Казки, с.149); «Чоловік довідався, що вона сказала кумі, хотів її бити; то та вирвалася з хати, далій – *біжчи* до двора» (Казки, с.174); «Казав наймитам *запрячи* чотири вози порожних, поїхав до брата» (Казки, с.208). Зауважимо, що частіше вони, за свідченням дослідників, трапляються у західній частині подільсько-волинських говірок – *-чи* (*-ичи*, *-гчи*) (*печи*, *стричи*, *помочи*, *помоичи* та ін.) та в галицько-буковинських і карпатських говорах, де ці давні форми на *-чи* від дієслів з основою інфінітива на [e], [к] виступають більш-менш послідовно (*бічи*, *беречи*, *мочи*, *печи* та ін.), у той час як від дієслів з іншою основою звичайними є форми на *-ти* (*нести*, *вести*, *знати*, *ревати* та ін.) [1, с.127].

Для діалектного континууму характерне вживання дієслівних форм із нескладовим [i] – піти (*пійти*): «Ой не спиться не дремиться И сонъ мене не бере *Пійшовъ* би я до дівчини Тай не знаю де живе» (Пісні), «Але ото раз *пійшла* поголоска, що він хоче проповідь говорити. Збирається народ із цілого світа послухати єго» (Казки, с.172).

Для говірок є характерним уживання [y] замість [o]. Звук [o] в ненаголошеній позиції зазнає звуження, отже, наближається до [y], так зване *укання*. Щодалі на захід, зазначає Ф. Жилко, то *укання* виступає більш виразно [3, с.125]: «І мужик взяв *сукиру*, а топориско дав панови» (Казки, с.269), «Якъ умерла – де було *Домувини* взяті Мусили вже для биди И тее вигдаты» (Вір не вір...), «Як тільки добре смерклося, вона вискочила з *думовини*, давай бігати по косцелі, чи нима кого» (Казки, с.269), «Паниматка, було, тільки пидъ вечеръ одну наймичку прышла, а сама ыноди ажъ зъ робитныкомъ прыйде: одно що такы *рубуча* була й сама, а друге, що якъ зійдетця зъ молодычкамы, то любила й побазикатъ» (Люборацькі), «Али дяк каже: «Відрїкайся ни відрїкай, сто сот твою ма! *туки* за своє ни відоб'ю, то не пушу!»» (Казки, с.133), «Був *субі* швец. І він був жид, нѠ він був бідний дѠжи. І він чув такѠ *прїпувїтку*°, жи йдѠт люди в цѠркву° і дают богѠви *купїйку*, а він їм віддаѠи *втрѠйну*°, втрѠїю» (Куріло, с.55). І. Огієнко вважає за потрібне такі слова не вживати: компанія (*кумпанія*) – спілка; кампанія – боротьба (Сл.Ог., с.46), одуд (*удуд*) (Сл.Ог., с.64), робочий (*робучий*) (Сл.Ог., с.89).

У «Словнику...» є й діалектні форми числівників: одинадцять (*одинайцять*) (Сл.Ог., с.64), дванадцять (*дванайцять*) (Сл.Ог., с.27).

До другої групи слів, поданих у дужках, віднесемо лексичні діалектизми. Серед них виокремлюємо такі, що:

- 1) зафіксовані в СУМ з відповідною ремаркою: (*банно*) сумно за ким, (*банувати*) тужити, сумувати за ким (Сл.Ог., с.9) – БАННО, діал. Шкода, жаль, сумно (СУМ, I, с.101); (*бинда*) стрічка (Сл.Ог., с.10) – БИНДА,

- діал. Стрїчка (СУМ, I, с.167); (*блуд*) помилка (Сл.Ог., с.11) – БЛУД², діал. I. Неправильна, помилкова дія, думка, помилкове твердження; помилка (СУМ, I, с.203); (*борше*) скоріше (Сл.Ог., с.11) – БОРШЕ, присл., діал. Швидше (СУМ, I, с.222); вареник (*тиріг*) (Сл.Ог., с.14) – ПИРИГ, діал. Вареник (СУМ, VI, с.356); (*встеклий*) скажений (Сл.Ог., с.22) – УСТЕКЛИЙ (ВСТЕКЛИЙ), діал. Скажений (СУМ, X, с.499); (*гвер*) рушниця (Сл.Ог., с.26) – ГВЕР, діал. Рушниця (СУМ, II, с.484); дід (*дідо*) – батьків чи материн батько, кожна стара людина; прошак, жебрак (Сл.Ог., с.26) – ДІДО, діал. Дід (СУМ, II, с.299); заступ (*рискаль*) – РИСКАЛЬ, діал. Заступ (СУМ, VIII, с.539);
- 2) не зафіксовані в СУМ, але є у «Словарі української мови» за редакцією Грінченка: (*дуфати*) надіятися (Сл.Ог., с.26) – Духвати. Над'їяться, полагаться. Він духвас на своє багатство. Та й на дядька не дуже духвайте. Св. Л 248. (СУМБГ, I, с.459); єфрейтор (*фрайтер*) (Сл.Ог., с.33) – Фрайтер, ра, м. Єфрейторь, Желех. Фрайтер, прочитайте мені лист Федьк. (СУМБГ, IV, с.379); (*жир*) здобич, корм (Сл.Ог., с.34) – Жир 2) Кормь, пропитаніє, добыча (у дикихъ зв'їрей). Качки полетіли по жири. (СУМБГ, I, с.484).

До третьої групи віднесемо слова, що стали літературними, а, на думку І. Огієнка, були ненормативними: австріяк (*австріць*) (Сл.Ог., с.34), Букарешт (*Бухарест*) (Сл.Ог., с.34), паспорт (*паспорт*) (Сл.Ог., с.34), анекдота (*анекдот*) (Сл.Ог., с.34), гіпноза (*гіпноз*) (Сл.Ог., с.34), бензина (*бензин*) (Сл.Ог., с.34), бандероля (*бандероль*) (Сл.Ог., с.34), ваніля (*ваніль*) (Сл.Ог., с.34) та ін.

Отже, проаналізувавши лексику, яку І. Огієнко не радив уживати у літературній мові, констатуємо, що її можна поділити на кілька груп:

- 1) діалектна лексика, яка відрізняється від літературної своїми фонетико-морфологічними варіантами;
- 2) лексичні діалектизми, що зафіксовані в СУМ з відповідною ремаркою;
- 3) слова не зафіксовані в СУМ, але є у «Словарі української мови» за редакцією Грінченка;
- 4) слова, які стали нормою літературної мови.

Список використаних джерел та їхніх скорочень:

Андрій – Коцюбинський М.М. Андрій Соловійко або вченіє свит, а невченіє тьма (р-1). Відділ рукописів Чернігівського літературно-меморіального музею-заповідника Михайла Коцюбинського.

Быт подолян – Бытъ подолянъ издаваемы К. Шейковскимъ. Київ, 1860. Т. I. Вып. 1, 2.

Відьми... – Свидницький Патриченко Наталий [Анатоль Свидницький] Відьми, чарівницї й опирї, чи то ж примхи і примхливї оповідання люду українського. Рукопис. Інститут рукописів Національної бібліотеки ім. В. Вернадського НАН України. Фонд I, № 5046.

Вір не вір... – Вір не вір, а не кажи: «Брешеш». *Співомовки козака Вінка Руданського. Кн. II, 1857, 1858, 1859. Збірка поезій. Рукопис.* Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Фонд 63, № 14.

Дядько та тітка – Коцюбинський М.М. Дядько та тітка (р-3). Відділ рукописів Чернігівського літературно-меморіального музею-заповідника Михайла Коцюбинського.

Копа пісень – Копа пісень. Списав Степан Руданський. Ялта 1862 р. Рукопис. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Фонд 63, № 4.

Курило – Курило О. Б. Матеріали до української діалектології та фольклористики. *Історично-філологічний відділ УАН*. Збірник № 85. Київ, 1928. 135 с.

Лірникові думи – С.В. Руданський Співомовки. Байки світові (Лірникові думи). Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Фонд 63. № 13. С. 74-213.

Люборацькі – Свидницький Анатоль Люборацькі. Список невідомою рукою. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Фонд 3, № 3663. Ч. 1; Ч. 2.

Недоколисана – Недоколисана. Рукопис. Бібліотека Академії Наук м. Санкт-Петербург. Фонд І. Рудченка, №1287.

Пісні – Народные малороссийские песни. Пісні смутніі, веселіі. Т. І. Збірка народних пісень. Рукопис. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 63, № 1; Народные малороссийские песни, собранные в Подольской губернии. Пісні козацькіі, рекрутськіі, весільніі, великодніі і так собі. Т. II. Збірка народних пісень. Каменец-Подольск, 1852. Рукопис. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 63, № 2.

Полюби мене – Полюби мене. *Співомовки Вінка Руданського. Збірка. Петропіль 1859-1860. Рукопис*. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Фонд 63, № 3.

Проти... – Проти сили не попреш; з чим родився з тим і вмреш. Рукопис. Бібліотека Академії Наук м. Санкт-Петербург. Фонд І. Рудченка, №1285-86.

Розп'ятий жид – Розп'ятий жид. *Співомовки Вінка Руданського. Збірка. Петропіль 1859-1860. Рукопис*. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Фонд 63, № 3.

СУіС – Русско-украинский словарь. Составили М. Уманець і А. Спилка. Приложеніє «Зори». Львів, 1893.

СУМ – Словник української мови / за заг. ред. І.К. Білодіда. Т. I-XI. Київ: Наук. думка, 1970-1980.

СУМБГ – Словарь української мови [упорядкував з додатками власного матеріалу Борис Грінченко]: у 4-х т. Київ, 1907-1909.

СФІС – Коваленко Б.О, Коваленко Н.Д. Фразеологізми в ідіос-тилі Анатолія Свидницького. Словник. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2019. 364 с.

Тіні... – Коцюбинський М.М. Тіні забутих предків (р-161). Відділ рукописів Чернігівського літературно-меморіального музею-заповідника Михайла Коцюбинського.

Упир – Упир. *Співомовки козака Вінка Руданського. Кн. I, 1851-1857. Збірка поезій, дум. Рукопис*. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Фонд 63, №13.

ФСПСГ – Коваленко Н.Д. Фразеологічний словник подільських і суміжних говірок. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута»», 2019. 412 с.

Харитя – Коцюбинський М.М. Харитя (р-18). Відділ рукописів Чернігівського літературно-меморіального музею-заповідника Михайла Коцюбинського.

Циган... – Циган на сповіді. *Співомовки Вінка Руданського. Збірка. Петропіль 1859-1860. Рукопис.* Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Фонд 63, №3.

Ялинка – Коцюбинський М.М. Ялинка (р-17). Відділ рукописів Чернігівського літературно-меморіального музею-заповідника Михайла Коцюбинського.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. Київ: Вища шк., 1980. 246 с.
2. Головацький Я. Розправа о язиці южноруським і его наричіях. URL: <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Lit/G/GolovackyjJ/Statti/RozpravaOJazyciJuzhnoruskim.html>. Назва з екрану. Дата звернення: 02.10.2021.
3. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. Київ: Радянська школа, 1955. 315 с.
4. Німчук В.В. Перший великий словник української мови Павла Білецького-Носенка. *Словник української мови*. Київ: Наукова думка, 1966. С. 5-37.
5. Огієнко І.І. Словник місцевих слів, у літературній мові не вживаних. Жовква, 1934.
6. Огієнко І.І. Українська культура. Катеринослав; Ляйпціг, 1923. 272 с.
7. Огієнко І.І. Український стилістичний словник: Підручна книжка для вивчення української літературної мови. Львів, 1924. 496с.
8. Соболевський А.І. Очерки русской диалектологии. Санкт-Петербург, 1892. С. 3-61.

References:

1. Bevzenko S.P. Ukrainska dialektolohiia. Kyiv: Vyshcha shk., 1980. 246 s.
2. Holovatskyi Ya. Rozprava o yazytsi yuzhnoruskim i yeho narichiiakh. URL: <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Lit/G/GolovackyjJ/Statti/RozpravaOJazyciJuzhnoruskim.html>. Nazva z ekranu. Data zvernennia: 02.10.2021.
3. Zhytko F.T. Narysy z dialektolohii ukrainskoi movy. Kyiv: Radianska shkola, 1955. 315 s.
4. Nimchuk V.V. Pershyi velykyi slovnyk ukrainskoi movy Pavla Biletskohonosenska. *Slovnyk ukrainskoi movy*. Kyiv: Naukova dumka, 1966. S. 5-37.
5. Ohienko I.I. Slovnyk mistsevykh sliv, u literaturnii movi ne vzhvyvanykh. Zhovkva, 1934.
6. Ohienko I.I. Ukrainska kultura. Katerynoslav; Liaiptsig, 1923. 272 s.
7. Ohienko I.I. Ukrainskyi stylistychnyi slovnyk: Pidruchna knyzhka dlia vuvchennia ukrainskoi literaturnoi movy. Lviv, 1924. 496 s.
8. Sobolevskyi A.I. Ocherky russkoi dyalektologii. Sankt-Peterburg, 1892. S. 3-61.

A great importance of lexicographical work has been given by Ivan Ohienko, a Ukrainian philologist, pedagogue and church and public figure, researcher of the Ukrainian language and ancient Ukrainian literature.

«Ukrainian Stylistic Dictionary», «Dictionary of Local Words, Not Used in Literary Language», «Grammar and Stylistic Dictionary of Shevchenko's Language», are his unique works in Ukrainian studies, which contain rich material with relevant comments.

The lexico-stylistic aspect of the vocabulary, defined by I. Ohiienko as non-normative one, has been analyzed in the article on the basis of the materials of the «Dictionary of Local Words Not Used in Literary Language». The analysis of these words made it possible to divide them into several groups.

The first group includes dialect words that differ in phonetic and morphological features, in particular: the use of [ʃ] instead of [xʲ], [x], [n] (*зафтувати, фалити, філя, фіст*), the transition of the middle [л] after vowels into [j] (graphically into *ѵ*): *горівка*, forms of the words *хтіти, хтять, хтів, хтіла*, using of [л], [н] after labials (*здоровля, м'ясо, м'ягта, м'який*), the hardness of the consonant [р'] (*виратувати, базарувати, байструк, мрака*), the absence of elongated consonants in the nouns of the middle gender of the II declension (*волося*), the infinitive form on *-чи*: (*допечи, зберегти, змогти, набічи*), using of forms with the non-syllabic [i] (*пійти*), using of [y] instead of [o]: (*кумпанія, удуд, робучий*), dialectal forms of numerals: (*одинайцять, дванайцять*).

The second group of words consists of lexical dialectal units recorded in lexicographical works with the appropriate remark: (*банно, банувати, бинда, борше, встеклий, твер, рискаль, дуфати, фрайтер*).

The third group includes words that have become literary (*австрійсь, Бухарест, паспорт, анекдот, гіпноз*, etc.).

Key words: I. Ohiienko, lexicography, dictionary, dialectal unit, dialectal features, language norm.

Отримано: 27.10.2021 р.

УДК 811. 124.5.161.2'373.23

DOI: 10.32626/2309-7086.2021-18-2.30-37

Людмила Марчук

ORCID 0000-0002-9022-2103

доктор філологічних наук, професор

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ВИЗУАЛІЗАЦІЯ ФІЛОСОФІЇ ЧУТТЕВОГО СПРИЙНЯТТЯ В РОМАНІ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО «ЗІВ'ЯЛІ КВІТИ ВИКИДАЮТЬ»

Предметом статті є лексична репрезентація групи на означення кохання в романі І. Роздобудько «Зів'ялі квіти викидають» як мовних та семантичних елементів, які відображають можливості розвитку й розширення чуттєвого фрагменту української мовної картини світу.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, аперцепція, сентиментальна проза, українська мовна картина світу, польове моделювання.

Статус ліричної прози – це аперцепція самопізнання, згідно з якою світ є лише приводом для думок і почуттів, що становлять зміст духовної діяльності ліричного суб'єкта, особистості письменника. Тому в ес-